

ARTYKUŁ / ARTICLE

Materiały do poznania rozmieszczenia Scarabaeoidea (Coleoptera) Polski. Część 1. Lucanidae

Contributions to the knowledge Scarabaeoidea (Coleoptera) in Poland.
Part 1. Lucanidae

Marek BUNALSKI

Katedra Entomologii i Ochrony Środowiska, Wydział Rolnictwa, Ogrodnictwa i Biotechnologii, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu,
ul. Dąbrowskiego 159, 60-594 Poznań, e-mail: marek.bunalski@up.poznan.pl, ORCID: 0000-0001-6969-7625

ABSTRACT. Data on the occurrence of six species from the family Lucanidae in various regions of Poland have been presented. The data derived from field studies and observations conducted over the past 40 years have been supplemented with historical materials from the author's collection.

KEY WORDS: stag beetles, chorology, biology, ethology, new data.

Cel i metody

Celem niniejszego opracowania jest uzupełnienie informacji dotyczących występowania w różnych regionach kraju chrząszczy z rodziny jelonkowatych (Lucanidae). Większość danych pochodzi z badań i obserwacji terenowych prowadzonych przez autora (M.B.) na przestrzeni niemal czterech dekad. W opracowaniu wykorzystano także materiały i obserwacje przekazane przez inne osoby. W tekście oznaczono je następującymi skrótami: A.P. – Arkadiusz POKOJOWCZYK, B. M. – Marek BIDAS, C.W. – Cezary WATAŁA, D.W. – Dariusz WASILUK, J.G. – Jerzy M. GUTOWSKI, J.K. – ks. Jerzy KACZMAREK, L.B. – Lech BUCHHOLZ, M.W. – Maria WYSOCKA, R.D. – Roland DOBOSZ, R.W. – Roman WĄSALA, S.Z. – Szczepan ZIARKO. Wszystkim wymienionym osobom składam serdeczne podziękowania.

W przypadku jelonka rogowca zaprezentowano również dane historyczne, pozwalające prześledzić ciągłość jego występowania w okolicach Pińczowa.

Taksony podano w układzie alfabetycznym, a ich nazewnictwo przyjęto za „Digital Catalogue of Biodiversity of Poland” (BUNALSKI i in. 2022). Podział, układ i zakres regionów zoogeograficznych przyjęto za „Katalogiem Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1983), a kwadraty UTM w obrębie regionów uporządkowano alfabetycznie.

W pracy zastosowano ponadto następujące skróty:
ad – koło,
cult. – wyhodowano,
ex larva – z larwy,
idem – tamże,
leg. – podał,
oddz. – oddział leśny,
rez. – rezerwat,
vic. – w okolicy.

Wyniki

Poniżej przedstawiono dane faunistyczne dotyczące występowania w różnych regionach Polski sześciu gatunków z rodziny jelonkowatych (Lucanidae).

Aesalus scarabaeoides scarabaeoides
(PANZER, 1794)

Wyżyna Małopolska: DA69 Betlejem ad Michałów, 26 VII 2013, 1♂, leg. B.M.; DB62 Korzecko ad Chęciny, 27 VIII 2002, 1♀, próchno dębowe, cult. ex larva 30 IV – 27 VIII, leg. B.M.; idem, 14 VI 2009, 1♂, „Grzywy Korzeckowskie”, leg. B.M.

Gatunek rzadko obserwowany w Polsce. Zasiedla ciepłe lasy z udziałem starych drzew liściastych, głównie dębów, w których murszu rozwijają się larwy. Postacie dorosłe są trudne do odszukania z uwagi na skryty tryb życia, maskujące ubarwienie oraz małą ruchliwość.

Ceruchus chrysomelinus
(HOCHENWARTH, 1785)

Puszcza Białowieska: FD94 Białowiecki P.N., Białowieża vic., 5 V 1987, 1♀, leg. J.G.; idem, 30 VI 1991, 1♂, w leżącym pniu, leg. L.B.; idem, 28 VI 1991, 1♂, oddz. 373, leg. M.B.

Beskid Wschodni: FA10 Brylińce ad Przemyśl, 1 V 1999, 2♂♂1♀, wawóz w buczynie karpackiej, w murszu leżącej jodły, leg. M.B.

Gatunek znany głównie ze wschodniej części kraju. Zasiedla lasy z udziałem świerka i jodły, w których przegrzybiałym drewnie rozwijają się larwy. Chrząszcze są mało aktywne, stąd większość obserwacji pochodzi ze środowisk ich rozwoju.

Dorcus parallelipedus (PANZER, 1794)

Kotlina Sandomierska: EA59 Buda Stalowska ad Nowa Dęba, 10 VI 2013, 4♀♀, grąd, na soku wyciekającym ze starych jesionów, leg. M.B.

Pojezierze Pomorskie: VU63 Kaleńsko ad Kostrzyn, 1 VIII 2018, 1♀, tereny leśne, samolówka świetlna, leg. R.W.; VU47 rez. Słoneczne Wzgórza ad Raduń, 16 VI 2021, 1♂, martwy, na drodze, leg. M.B.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU13 Sycyn ad Szamotuły, 18 V 2024, 1♂, poręba leśna, martwy, na leśnej drodze, leg. M.B.; idem, 21 VI 2024, 1♀, poręba leśna, na pniu dębu, leg. M.B.; idem, 21 VI 2024, 3♂♂, martwe na leśnej drodze, leg. M.B.

Jest to najczęściej obserwowany przedstawiciel rodziny jelonkowatych. Zasiedla różne typy lasów z udziałem martwych lub próchniejących drzew liściastych, w których się rozwija. Postacie dorosłe są aktywne po zmroku i często przylatują do światła.

Lucanus (Lucanus) cervus cervus
(LINNAEUS, 1758)

Wyżyna Lubelska: FB65 leśn. Wierzchowiny ad Siennica Różana, 7 VI 2017, 1♂, martwy na leśnej drodze, leg. M.B.

Wyżyna Małopolska: DA68 Młodzawy Małe ad Pińczów, 8 VII 1953, 2♂♂ (głowy), dębina; idem, 10 IX 1954, 1♂ (głowa), polana w dębinie.

Podlasie: FC18 Nowosielec vic., 29 VI 1989, 1♂, leg. D.W.; FC29 leśn. Kisielew, 10-11 VI 2011, 8♂♂19♀♀, oddz. 168, skraj odnowienia po wyciętej dąbrowie, leg. D.W., idem, 11 VI 2011, 9♂♂1♀, oddz. 167, skraj odnowienia po wyciętej dąbrowie, leg. D.W.

Pojezierze Pomorskie: VU57 „Dolina Miłości” ad Zatoń Dolna, 8 VI 2023, 1♂, leg. M.W.

Niegdyś był to gatunek występujący na obszarze całego kraju, obecnie jest coraz rzadziej obserwowany. Larwy rozwijają w podziemnych partiach

martwych lub zamierających drzew, głównie dębów. Preferują lasy i stanowiska ciepłe oraz świetliste, dlatego wiele wcześniejszych miejsc ich występowania zanikło na skutek nadmiernego ocienienia. Chrząszcze są aktywne po zmierzchu. Latają niechętnie, choć dosyć sprawnie. W czasie lotu często padają ofiarą drapieżników.

Platycerus caraboides caraboides
(LINNAEUS, 1758)

Wyżyna Małopolska: CC94 Łódź-Łagiewniki, 4 V 1985, 2♂♂, leg. C.W.

Podlasie: Puszcza Knyszyńska, 22 V 1989, 1♂, las, leg. A.P.

Puszcza Białowieska: FD94 Białowieża, 15 V 2011, 1♂, leg. J.G.

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska: CB72 rez. Sokole Góry ad Olsztyn, 11 V 1985, 1♀, leg. R.D.

Pieniny: DV57 Sromowce Niżne, 23 V 2003, 1♂, do światła, leg. R.W.

Gatunek znany z licznych, choć rozproszonych stanowisk na obszarze całego kraju. Larwy rozwijają się w dosyć twardym drewnie martwych gałęzi, pni i pniaków różnych drzew i krzewów liściastych. Chrząszcze są aktywne o zmierzchu i reagują na przynętę świetlną.

Sinodendron cylindricum (LINNAEUS, 1758)

Beskid Wschodni: EV57 Barwinek ad Dukla, 9 VI 1992, 1♀, las, na leżącym pniu buka, leg. M.B.; FV19 góra Suchy Obycz ad Arłamów, 2 V 1999, 1♀, buczyna karpacka, w murszu buka, leg. M.B.

Bieszczady: FV14 Moczarnie ad Wetlina, 10 VII 1983, 1♂, leg. S.Z.; FV24 Ustrzyki Górne vic., 23 VI 1988, 3♂♂3♀♀, szlak na Połoninę Caryńską, w murszu buka, leg. M.B.

Pojezierze Pomorskie: WU67 Stare Osieczno vic., 14 XI 1985, 2♂♂2♀♀, biwak nad rzeką Drawą, w kłodzie bukowej, leg. J.K.

Beskid Zachodni: CA30 Pasma Czantorii ad Goleszów, 10 VI 1987, 1♂1♀, las na zboczu góry, na ziemi, leg. M.B.

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska: CB72 rez. Sokole Góry ad Olsztyn, 17 VII 1979, 1♂1♀, góra Puchacz, leg. R.D.; idem, 9 II 1980, 1♂, w próchnie buka, leg. R.D.

Góry Świętokrzyskie: EB03 Świętokrzyski P.N., Święty Krzyż, 24 VI 2019, 1♂, tereny leśne, na podszycie, leg. M.B.

Nizina Wielkopolsko-Kujawska: XU13 Sycyn ad Szamotuły, 9 VI 2023, 1♂, tereny leśne, na sęgu drewna dębowego, leg. M.B.

Gatunek podawany z rozproszonych stanowisk na obszarze całego kraju. Larwy żerują w średnio

twardym drewnie martwych gałęzi i złomów drzew liściastych, zwłaszcza w miejscach wilgotniejszych. Postacie dorosłe są mało aktywne i obserwowane głównie w środowiskach rozwoju.

Podsumowanie

Przedstawione materiały dotyczące występowania w Polsce sześciu gatunków z rodziny jelonkowatych (Lucanidae) stanowią uzupełnienie informacji zawartych w „Katalogu Fauny Polski” (BURAKOWSKI i in. 1983) oraz we wcześniejszych opracowaniach autora (BUNALSKI 2006, BUNALSKI i PRZEWOŻNY 2008, BUNALSKI 2019).

Większość gatunków jelonkowatych jest obecnie rzadko obserwowana w Polsce. Wiąże się to z ich małą na ogół aktywnością oraz zmianami środowiskowymi zachodzącymi na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci.

Gatunkiem najczęściej obserwowanym w pasie północnym i środkowym jest *Dorcus parallelipipedus* (PANZ.), który zasiedla różne typy lasów z udziałem martwych lub próchniejących drzew liściastych. Na tym samym obszarze najrzadziej obserwowanym gatunkiem jest *Aesalus scarabaeoides scarabaeoides* (PANZ.), będący bardziej typowym dla południowej Polski.

Warto zauważyć, że prowadzony od kilkunastu lat monitoring jelonka rogacza, *Lucanus cervus* (L.), wskazuje na utrzymywanie się w Polsce jedynie rozproszonych populacji tego gatunku. Największe zagrożenie stanowią dla nich zmiany w strukturze wiekowej i gatunkowej drzewostanów oraz obserwowane na kilku stanowiskach nadmierne ocienienie środowisk rozwoju larw.

SUMMARY

The paper presents previously unpublished data on the occurrence of six species from the family Lucanidae in Poland. These findings complement the information contained in the „Catalogue of the Fauna of Poland” (BURAKOWSKI et al. 1983) as well as in the author's earlier publications (BUNALSKI 2006, 2019; BUNALSKI & PRZEWOŻNY 2008).

Most Lucanidae species are currently rarely observed in Poland, which is likely due to their generally low activity and environmental changes that have taken place over the past few decades.

The most frequently observed species in the northern and central regions is *Dorcus parallelipipedus* (PANZ.), which inhabits various types of forests containing dead or decaying deciduous trees. The least observed species in the same areas is *Aesalus scarabaeoides scarabaeoides* (PANZ.), which is more typical of southern Poland.

It is worth noting that the long-term monitoring of *Lucanus cervus* (L.) indicates the persistence of only scattered populations of this species in Poland. The

greatest threats to these populations are changes in the age and species structure of forest stands as well as excessive shading of larval habitats at several sites.

PIŚMIENNICTWO

- BUNALSKI M. 2006. Żuki (Coleoptera: Scarabaeoidea) wschodnich rubieży Polski. Studium faunistyczno-ekologiczne części północnej i środkowej. Rozprawy Naukowe AR w Poznaniu, **376**: 1-133.
- BUNALSKI M. 2019. Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Zachodniej Polski. Część 16. Lucanidae, Trogidae, Ochodaeidae i Geotrupidae – uzupełnienia. Wiadomości Entomologiczne, **38** (1): 47-52.
- BUNALSKI M., BYK A., MINKINA Ł. 2022. Digital Catalogue of Biodiversity of Poland — Animalia: Arthropoda: Hexapoda: Insecta: Coleoptera: Polyphaga: Scarabaeoidea. Version 1.3. Polish Biodiversity Information Network. Checklist dataset. <https://doi.org/10.15468/chgmy7>.
- BUNALSKI M., PRZEWOŻNY M. 2008. Materiały do poznania rozmieszczenia chrząszczy (Coleoptera) Polski Zachodniej. Cz. 1. Jelonkowate (Lucanidae) i modzelatkowate (Trogidae). Wiadomości Entomologiczne, **27** (2): 83-89.
- BURAKOWSKI B., MROCZKOWSKI M., STEFAŃSKA J. 1983. Chrząszcze Coleoptera. Scarabaeoidea, Dascilloidea, Byrrhoidea i Parnoidea. Katalog Fauny Polski. XXIII, **9**: 1-294.

Wpłynęło: 11 lutego 2025
Zaakceptowano: 12 maja 2025